

University of
Sistan and Baluchestan

Association of Geography
and Planning
of Border Areas of Iran

Explanation and Presentation of a Strategic Model for Integrated Management of Public Spaces in Urban Fabrics of Tabriz Based on Futures' Studies

Masoud Haghlesan¹✉

1. Associate Professor, Department of Architecture and Urban Planning, Ilkhchi Branch, Islamic Azad University, Ilkhchi, Iran.

✉ E-mail: Ma.Haghlesan@iau.ac.ir

How to Cite: Haghlesan, M. (2026). Explanation and Presentation of a Strategic Model for Integrated Management of Public Spaces in Urban Fabrics of Tabriz Based on Futures' Studies. *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 16 (59), 87-92.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/gajj.2026.54162.3319>

Article type:

Research Article

Received:

09/12/2025

Received in revised form:

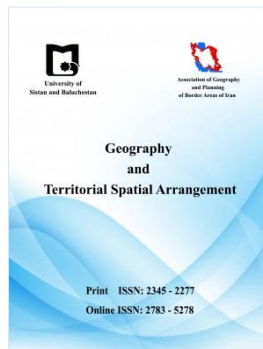
28/04/2026

Accepted:

10/05/2026

Publisher online:

13/05/2026

ABSTRACT

Rapid urbanization and the complexities of urban management in metropolitan cities like Tabriz have intensified challenges such as functional disruption, declining livability, and reduced vitality of public spaces. However, no integrated strategic model based on futures studies has yet been proposed for the different urban fabrics of Tabriz. The sectoral and short-sighted management of these spaces has led to an inability to cope with instabilities and future changes. Therefore, the main objective of this study is to develop and present an integrated strategic management model for public spaces in Tabriz's urban fabrics based on a futures studies approach, providing a coherent framework for the sustainable improvement of these spaces through a forward-looking and holistic perspective. This research is applied in terms of purpose and mixed-method (qualitative-quantitative) in terms of approach. In the qualitative phase, using thematic analysis and semi-structured interviews with 20 experts (urban managers, university professors, and urban planners), the key factors affecting the management of public spaces in Tabriz's future horizon were extracted. In the quantitative phase, these factors were presented in a questionnaire based on the cross-impact analysis technique MicMac to 30 experts. The content validity of the questionnaire was confirmed by expert opinion, and its reliability was confirmed using the test-retest method. Data were analyzed using MICMAC software to identify key drivers and analyze the cross-impact matrix. The findings showed that the stakeholder participation factor, with an influence score of 88, had the greatest impact on the system, while the quality of public space factor, with a score of 67, had the least impact. Furthermore, six key drivers were identified based on their direct and indirect influence, at the forefront of which was "attracting capital and private sector participation" with direct and indirect influence scores of 798 and 660, respectively. The final model was presented as a four-layer framework, proposing strategic focus on three main driving factors (with an average score of over 730) as the core component for transforming the system. The innovation of this research lies in the integration of three elements integrated institutional management, a futures studies approach based on uncertainties, and differentiation of Tabriz's urban fabrics within a strategic model.

Keywords:

Strategic Model, Public Space Management, Urban Fabrics, Futures Studies, MicMac Software.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

Introduction

Rapid urbanization and urban management complexities in metropolises like Tabriz have intensified challenges such as functional disruption, reduced livability, and decreased vitality of public spaces. Fragmented and short-sighted management of these spaces has led to an inability to cope with future instabilities and changes. Despite the critical importance of public spaces, their management in Tabriz faces three fundamental problems: institutional fragmentation and lack of coordination among responsible organizations (municipality, cultural heritage organization, governorate), dominance of short-term reactive approaches over long-term planning, and the exclusion of citizens from decision-making processes. These issues have had different but uniformly undesirable consequences across various urban contexts (historical, middle, new). The main research gap is that few models have simultaneously addressed "integrated management," "futures studies approach," and "differentiation of Tabriz's urban contexts." Therefore, the main objective of this research is to explain and present a strategic model for integrated management of public spaces in Tabriz's urban contexts based on futures studies.

Study Area

Tabriz city, with an area of approximately 25,056 hectares, is located between 38° 1' to 38° 8' North latitude and 46° 5' to 46° 22' East longitude. The average elevation of the city is estimated at about 1460 meters above sea level. The reason for selecting Tabriz as a case study in this research is its possession of challenging characteristics that make it a special example for developing a forward-looking strategic model. Tabriz, having prominent public spaces such as the world-famous Bazaar of Tabriz on one hand, and facing complex issues including the deterioration of parts of its urban fabric, conflicts between heritage preservation and modern development, and managerial fragmentation on the other hand, provides a comprehensive and adaptable model for other historical cities in Iran.

Material and Methods

This research is applied in purpose and mixed-method (qualitative-quantitative) in approach. In the qualitative phase, using thematic analysis and semi-structured interviews with 20 experts (urban managers, university professors, and urban planners), key factors affecting the management of public spaces were extracted over an 8-year horizon (2025-2033). In the quantitative phase, these factors were presented in a questionnaire based on the cross-impact analysis technique (MICMAC) to 30 experts. Content validity was confirmed by experts and reliability by the retest method. MICMAC software was used for data analysis. The study area is Tabriz city, covering approximately 25,056 hectares

Result and Discussion

Five main pillars of the model were identified: integrated governance, stakeholder participation, future-oriented planning, quality of public space, and sustainable resources. Structural analysis with MicMac revealed that the public space management system in Tabriz has relative instability. The "stakeholder participation" component, with an influence score of 88, had the greatest impact on the system, while the "quality of public space" component, with a score of 67, had the least direct influence. Six key factors were identified based on direct and indirect influence shares. Foremost among them are "attracting capital and private sector participation" with scores of 798 (direct) and 660 (indirect), "legal mechanism for citizen participation" and "differentiated planning for historical and new contexts" (both with direct scores of 748), and "establishing an inter-organizational coordination council" and "scenario planning for the future of public spaces" (both with direct scores of 733).

Conclusion

The final model is presented as a four-layer framework. The innovation of this research lies in integrating three elements: institutional integrated management, a futures studies approach based on uncertainties, and the differentiation of Tabriz's urban contexts within a strategic model. The proposed strategic model, focusing on three main driver factors (attracting private sector participation and capital, establishing an inter-organizational coordination council, and scenario planning for the future), aims to provide a coherent and forward-looking framework for the sustainable enhancement of public spaces.

Key words: Strategic Model, Public Space Management, Urban Contexts, Futures Studies, MICMAC Software.

References

- Abarghouei Fard, H., Motalebi, G., & Mansouri, S. A. (2023). A theory of good form of public space: A critical review of the criteria for the formation of efficient public space. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 20(121), 37–54. (*In Persian*)
DOI: <https://doi.org/10.22034/bagh.2023.382820.5325>
- Abedini, H., Ayvazian, S., & Diba, D. (2025). Interpretation of the current semantic system in public spaces of Ekbatan Town, Tehran based on the lived experience of residents. *Naqshejahan: Theoretical Studies and New Technologies in Architecture and Urban Planning*, 15(3), 1–22. (*In Persian*)
https://bsnt.modares.ac.ir/article_1024.html
- Araldi, A., & Fusco, G. (2025). Multi-Level Street-Based Analysis of the Urban Fabric: Developments for a Nationwide Taxonomy. *Geographical Analysis*, 57(2), 270-301.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/gean.12416>
- Berghauer Pont, M., & Haupt, P. A. (2023). *Spacematrix: space, density and urban form*.
https://www.researchgate.net/publication/351049141_Spacematrix_-_Space_Density_and_Urban_Form
- Bressane, A., Loureiro, A. I. S., Medeiros, L. C. D. C., Negri, R. G., & Goulart, A. P. G. (2024). Overcoming Barriers to Managing Urban Green Spaces in Metropolitan Areas: Prospects from a Case Study in an Emerging Economy. *Sustainability* (2071-1050), 16(16).
<https://openurl.ebsco.com/openurl?sid=ebsco:plink:scholar&id=ebsco:gcd:179352500&cr=c>
- Carmona, M. (2021). *Public places urban spaces: The dimensions of urban design*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315158457>
- Daft, R. L. (2020). *Management* (14th ed.). Cengage Learning.
<https://www.cengage.com>
- De Abreu, F. M., Seck, M., Pinheiro, F. V., & Estadieu, G. (2024). Macau Cultural Tapestry: Unravelling a City's Visual Identity Through Its Patterns and Textures—Digital Archive and Mapping. In *Perspectives on Design and Digital Communication V: Research, Innovations and Best Practices* (pp. 133-167). Cham: Springer Nature Switzerland.
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-76156-0_7
- Duivenvoorden, E., Hartmann, T., Brinkhuijsen, M., & Hesselmanns, T. (2021). Managing public space—A blind spot of urban planning and design. *Cities*, 109, 103032.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264275120313809>
- Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. MIT press.
<https://mitpress.mit.edu/9780262581080/the-structural-transformation-of-the-public-sphere/>
- Habitat, U. N. (2019). *The strategic plan 2020-2023*. <https://apo.org.au/node/276641>
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Random House.
<https://www.scielo.br/j/rbeur/a/GLmp6hWFCBFWgNSmJhYDN8L/?format=pdf&lang=pt>
- Jalali, A., Pourjafar, M. R., Safavi, S. A., & Ranjbar, E. (2025). Exploring the impacts of technology on enhancing the quality of urban public spaces within the framework of smart cities case study: Iran Mall, Tehran. *International Journal of Iranian Urban Design Studies*, 1(2), 183–210. (*In Persian*)
https://journals.shirazu.ac.ir/article_7971.html?lang=en

Jiménez-Caldera, J., Durango-Severiche, G. Y., Pérez-Arévalo, R., Serrano-Montes, J. L., Rodrigo-Comino, J., Caballero-Calvo, A. (2024). Methodological proposal for the inclusion of citizen participation in the management and planning of urban public spaces. *Cities*, 150, 105008.

<https://www.scielo.br/j/rbeur/a/GLmp6hWFCBFWgNSmJhYDN8L/?format=pdf&lang=pt>

Karimian Sheshdeh, M., Dasmeh, Z., & Nasr, T. (2024). Analysis of the impact of public space design on urban quality of life and social interactions. *Research in Art and Humanities*, 86(9), 83–86. (*In Persian*)

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2250775>

Lalehpour, M., Esmaeilpour, M., & Soltani, S. (2023). The position of smart growth indicators in the development of urban fabrics (Case study: Maragheh city). *Journal of Geography, Environmental and Urban Planning (JGET)*, 7(4), 895–912. (*In Persian*)

<https://doi.org/10.22034/jget.2023.319838.1379>

Mohammadian Beiragh, M., Shahmari Ardejani, R., Hassani Mehr, S. S., & Pourshikhian, A. (2025). The impact of integrated urban management on enhancing the livability of Tabriz: Identifying solutions and evaluating its effects. *Urban Economics and Planning*, 6(2), 114–134. (*In Persian*) DOI:

<https://doi.org/10.22034/uep.2025.510887.1609>

Mohammadzade Balalami, S., Ghasemi, M., Norouzi, M., & Nikpour, M. (2023). Assessing the sociopetality of urban public spaces with an emphasis on the factor of enclosure (Case study: Bam Central Square). *Journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 11(1), 159–176. (*In Persian*) DOI:

<https://doi.org/10.22061/jsaud.2023.9199.2071>

Nazarian, A., & Shohani, N. (2011). Empowerment urban management system based on the pattern of citizen-based city in Ilam. *Journal of the Studies of Human Settlements Planning*, 6(16), 30–33. (*In Persian*)

<https://sid.ir/paper/384354/en>

Niitamo, A. (2021). Planning in no one's backyard: municipal planners' discourses of participation in brownfield projects in Helsinki, Amsterdam and Copenhagen. *European Planning Studies*, 29(5), 844–861.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654313.2020.1792842>

Pandey, B., & Ghosh, A. (2023). Urban ecosystem services and climate change: a dynamic interplay. *Frontiers in Sustainable Cities*, 5, 1281430.

<https://www.frontiersin.org/journals/sustainable-cities/articles/10.3389/frsc.2023.1281430/full>

Pourdehghan, H., & Hassanali, F. (2025). Evaluation of environmental capabilities components in the interior design of public spaces based on the principles of social behavior (Case study: Investigation of the Qazvin Heritage Building). *Journal of Modern Architectural Research*, 5(2), 103–119. (*In Persian*)

https://arch.fatemiyehshiraz.ac.ir/article_727100.html

Proutsos, N. D., & Solomou, A. D. (2025). Urban Green Spaces as an Effective Tool to Regulate Urban Climate and Biodiversity: Current Research and Challenges. *Land*, 14(3), 497.

<https://www.mdpi.com/2073-445X/14/3/497>

Robbins S. P. & Coulter M. (2021). *Management* (15th ed.). Pearson.

<https://www.pearson.com>

Ronael, M., & ERTEKİN, G. D. O. (2025). Public spaces for future cities: Mapping urban resilience dimensions in place-based solutions. *Sustainable Cities and Society*, 106870.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2210670725007437>

Rossi, S., Harsia, E., Kajosaari, A., & Kytä, M. (2025). The citizens have participated—what now? An action research study of factors impacting the use of participatory citizen knowledge in planning processes. *European Planning Studies*, 33(1), 124–146.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2024.2416001>

Saeidi, A. H., Saghafi Asl, A., Haqlesan, M., & Pakdel Fard, M. (2025). Analysis of interactions between different types of urban public spaces and livability in the central part of Tehran metropolis. *Geography and Regional Planning*, 15(58), 322–343. (*In Persian*)

<https://doi.org/10.22034/jgeoq.2025.511077.4249>

Sjögren, M. (2021). Balancing the ideals of public participation: Discursive legitimation strategies of a disputed practice. *Journal of Language and Politics*, 20(2), 304-324.

<https://www.jbe-platform.com>

Yang, S., Zhan, Q., Zhang, K., & Paryzat, H. (2024). Urban Texture Identification and Characteristic Analysis Based on Percolation Theory—A Case Study of the Second Ring Road Area in Wuhan City. *Land*, 13(5), 717.

<https://www.mdpi.com/2073-445X/13/5/717>

Yazdani, M. H., Abdolahi Fard, A., Velayati, S., & Saeidi Zarangi, S. (2023). The effect of various types of public art in urban spaces on the perceived vitality of women in Ardabil. *Motaleate Shahri (Urban Studies)*, 12(48), 55–68. (*In Persian*)

<https://www.sid.ir/paper/1362581/fa>

Zamanifard, H., Alizadeh, T., & Bosman, C. (2018). Towards a framework of public space governance. *Cities*, 78, 155-165.

<https://www.researchgate.net>

تبیین و ارائه مدل راهبردی مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی در بافت‌های شهری تبریز مبتنی بر آینده‌پژوهی

مسعود حق لسان^۱

مقاله پژوهشی

چکیده

گسترش شتابان شهرنشینی و پیچیدگی‌های مدیریت شهری در کلان‌شهرهایی مانند تبریز، موجب تشدید چالش‌هایی چون اختلال در کارکرد، افت کیفیت زیست‌پذیری و کاهش سرزندگی فضاهای عمومی شده است. با این حال، تاکنون مدل راهبردی یکپارچه مبتنی بر آینده‌پژوهی برای بافت‌های متفاوت تبریز، ارائه نشده است. مدیریت بخش‌گونه و فاقد چشم‌انداز بلندمدت این فضاها، ناتوانی در مواجهه با ناپایداری‌ها و تغییرات آینده را در پی داشته است؛ از این رو، هدف اصلی این پژوهش، تبیین و ارائه یک مدل راهبردی مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی در بافت‌های شهری تبریز با رویکرد آینده‌پژوهی است تا با نگاهی پیش‌نگر و کل‌نگر، چارچوبی منسجم برای ارتقای پایدار این فضاها فراهم آورد. روش‌شناسی: این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، آمیخته (کیفی-کمی) است. در مرحله کیفی، با استفاده از روش تحلیل مضمون و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۰ خبره (مدیران شهری، اساتید دانشگاه و برنامه‌ریزان شهری)، عوامل کلیدی مؤثر بر مدیریت فضاهای عمومی در افق آینده تبریز استخراج شد. در مرحله کمی، این عوامل در قالب پرسشنامه‌های مبتنی بر تکنیک تحلیل اثرات متقاطع میک‌مک در اختیار ۳۰ نفر از خبرگان قرار گرفت که روایی محتوایی آن با نظر خبرگان و پایایی آن با روش بازآزمون تأیید شد تا با شناسایی پیشران‌های کلیدی و ماتریس تأثیرات متقابل تحلیل گردد. جهت تحلیل، از نرم‌افزار میک‌مک استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که مؤلفه مشارکت ذی‌نفعان با امتیاز تأثیرگذاری ۸۸، بیشترین تأثیر را بر سیستم داشته است، در حالی که مؤلفه کیفیت فضای عمومی با امتیاز ۶۷ کمترین تأثیرگذاری را دارا بود. همچنین، شش عامل کلیدی بر اساس سهم اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم شناسایی شدند که در رأس آن‌ها جلب سرمایه و مشارکت بخش خصوصی با امتیاز ۷۹۸ (مستقیم) و ۶۶۰ (غیرمستقیم) قرار دارد. مدل نهایی به صورت یک چارچوب چهار لایه ارائه شد که تمرکز راهبردی بر سه عامل محرک اصلی (با میانگین امتیاز بیش از ۷۳۰) را به‌عنوان مؤلفه اصلی جهت تحول سیستم پیشنهاد می‌کند. نوآوری پژوهش در تلفیق سه عنصر مدیریت یکپارچه نهادی، رویکرد آینده‌پژوهی مبتنی بر عدم قطعیت‌ها و تمایز بافت‌های شهری تبریز در قالب یک مدل راهبردی است.

جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای
تابستان ۱۴۰۵، سال ۱۶، شماره ۵۹
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۱۸
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۰۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۲۰
انتشار آنلاین: ۱۴۰۵/۰۲/۲۳
صفحات: ۱۱۲-۸۷

واژه‌های کلیدی:
مدل راهبردی، مدیریت فضاهای عمومی، بافت‌های شهری، آینده‌پژوهی، نرم‌افزار میک‌مک.

مقدمه

علی‌رغم اهمیت فضاهای عمومی، مدیریت پراکنده و بخشی در تبریز باعث کاهش کیفیت و سرزندگی این فضاها شده است. مشارکت، به‌عنوان یکی از ارکان بنیادین در فرآیندهای برنامه‌ریزی شهری، نقش مؤثری در کاهش تعارضات ایفا می‌کند و زمینه‌ساز ارتقای همه‌شمولی و توجه واقعی به نیازهای متنوع جوامع شهری می‌گردد (Niitamo, 2021). مشارکت مؤثر و کافی ذی‌نفعان می‌تواند به تصمیم‌گیری‌هایی منجر شود که از حیث اخلاقی موجه و مشروع باشند (خانی، شیخی و محسنی، ۱۴۰۳)؛ چراکه این مشارکت، امکان طرح و نقد دیدگاه‌های گوناگون را فراهم می‌سازد و زمینه را برای شکل‌گیری فرایندی جامع‌تر در استدلال اخلاقی مهیامی‌کند. این

مشارکت نه تنها می‌تواند موجب افزایش مشروعیت فرایندهای تصمیم‌گیری شود، بلکه کیفیت زندگی شهری و فضاهای عمومی را بهبود بخشیده و همبستگی اجتماعی را تقویت می‌کند. با این حال، ادغام نظام‌مند دانش شهروندی حاصل از فرآیندهای مشارکتی در ساختارهای عملی برنامه‌ریزی شهری و شبکه‌های حکمرانی شهری، همچنان پدیده‌ای نادر و کم‌تحقق است (Rossi, Harsia, Kajosaari, & Kytta, 2025).

علی‌رغم جایگاه حیاتی فضاهای عمومی در پایداری و سرزندگی شهری، مدیریت این فضاها در شهر تبریز با سه مسئله بنیادی روبه‌روست: نخست، پراکندگی نهادی و عدم هماهنگی بین سازمان‌های متولی؛ دوم، غلبه رویکردهای کوتاه‌مدت و واکنشی به جای برنامه‌ریزی آینده‌نگر؛ سوم، حذف شهروندان از فرآیندهای تصمیم‌گیری. این مسائل در بافت‌های مختلف تبریز، پیامدهای متفاوت اما همگی نامطلوبی به همراه داشته است. با این حال، تاکنون مدل راهبردی مشخصی که بتواند مدیریت یکپارچه این فضاها را مبتنی بر آینده‌پژوهی و متناسب با ویژگی‌های هر بافت ارائه دهد، تدوین نشده است.

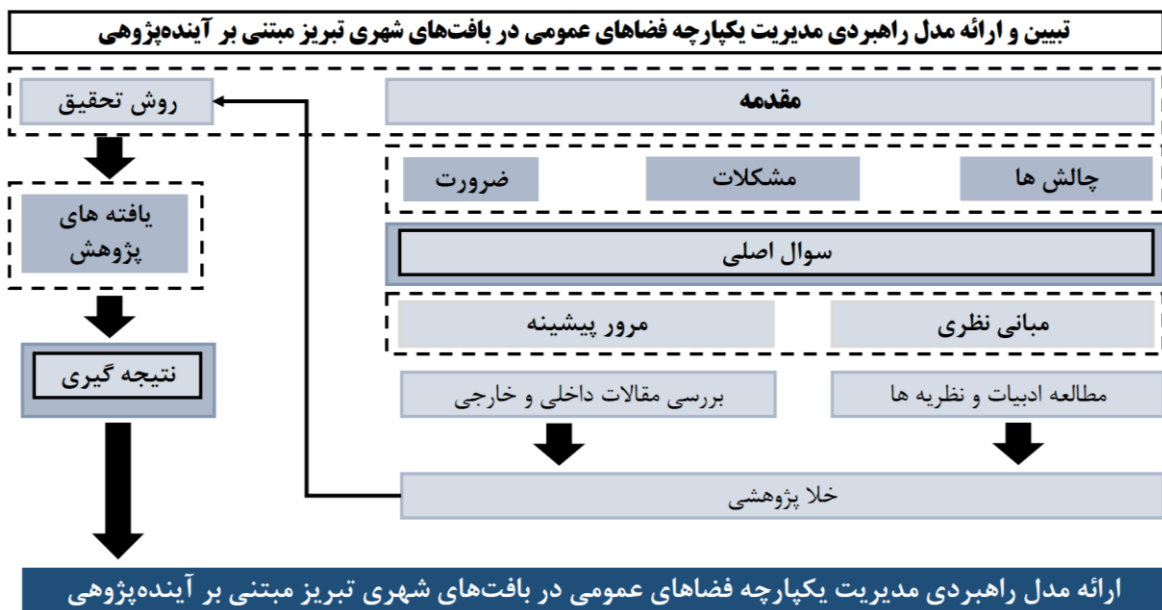
فضاهای عمومی به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر شهرهای معاصر، عرصه‌ای برای برقراری تعاملات اجتماعی، تبادل اندیشه‌ها و تجربه‌های جمعی محسوب می‌شوند. این فضاها به‌عنوان اجزای اساسی شهر در نظر گرفته می‌شوند (Jiménez-Caldera, et al, 2024) و برای سیستم‌های شهری پایدار ضروری هستند. مدیریت فضاهای عمومی شهری به تدوین مدل‌های شهری مبتنی بر اصول پایداری شهری کمک می‌کند (UN-Habitat, 2019) و عملکرد مداوم آن‌ها را تضمین می‌کند.

پژوهش‌های پیشین نشان داده‌اند که مشارکت ذی‌نفعان و رویکرد یکپارچه می‌تواند مشروعیت فرآیندهای تصمیم‌گیری و کیفیت فضاهای عمومی را افزایش دهد. با این حال، اکثر مطالعات موجود یا بر جنبه‌های مشارکتی بدون پیوند به آینده‌پژوهی متمرکز بوده‌اند یا مدل‌های یکپارچه را بدون توجه به تفاوت‌های بافت‌های شهری ارائه داده‌اند. شکاف اصلی آن جاست که کمتر پژوهشی «مدل راهبردی مدیریت یکپارچه» را با «رویکرد آینده‌پژوهی» و «تمایز بافت‌های شهری تبریز» هم‌زمان بررسی کرده باشد.

فضاهای عمومی مانند قلب زنده یک شهر می‌تپند؛ جایی که زندگی جمعی شکل می‌گیرد، خاطرات ساخته می‌شود و هویت شهری شکل می‌گیرد. در شهر تبریز بافت‌های گوناگون وجود دارد، این فضاها فراتر از یک پارک یا میدان ساده هستند که نگه‌دارنده ریشه‌های تاریخی، فرهنگی و زیست‌محیطی این شهر هستند و همین اهمیت، مدیریت هوشمند و یکپارچه آن‌ها را به نیازی حیاتی تبدیل کرده است. مسئله اصلی این جاست که مدیریت این فضاها در تبریز با چالش‌های فراوانی روبه‌رو است. از یک سو، نهادهای مختلف هر یک به سهم خود و گاه در تقابل با یکدیگر، تصمیم می‌گیرند و عمل می‌کنند. شهرداری، سازمان میراث فرهنگی، استانداری و دیگر نهادهای مرتبط، هر یک در چارچوب مأموریت‌ها و اولویت‌های سازمانی خود، تلاش‌هایی را برای ساماندهی فضاهای عمومی انجام می‌دهند. با این حال، به دلیل نبود سازوکار هماهنگی جامع و برنامه مشترک بلندمدت، امکان همسویی کامل اقدامات و بهره‌وری بهینه از منابع فراهم نشده است. از سوی دیگر، در برنامه‌ریزی‌های جاری، اولویت اغلب بر حل مسائل کوتاه‌مدت و پاسخ به نیازهای آتی متمرکز است. این رویکرد اگرچه در کوتاه‌مدت می‌تواند کارگشا باشد، اما برای رویارویی با تحولات گسترده آینده از دگرگونی‌های محیط‌زیستی و جمعیتی تا پیشرفت‌های فناورانه و تغییر سبک زندگی، نیازمند تکمیل با نگاهی راهبردی و آینده‌نگر است تا پایداری و انعطاف بلندمدت این فضاها در شهر تبریز تضمین شود. مشکل دیگر، به حاشیه رانده شدن مردم است. ساکنان تبریز، کسبه، فعالان مدنی و همه ذی‌نفعان

اصلی، کمتر فرصت می‌یابند در سرنوشت فضاهای عمومی شهر خود سهیم باشند. این بی‌میلی و نادیده‌گرفتن سرمایه اجتماعی، رفته‌رفته حس تعلق و مسئولیت‌پذیری شهروندان را کم‌رنگ می‌کند. از همه مهم‌تر، تفاوت‌های هر بافت چه تاریخی، چه میانی و چه جدید، نادیده گرفته می‌شود. یک نسخه واحد برای همه بافت‌ها در نظر گرفته می‌شود و در نتیجه، نابسامانی‌های کالبدی و اجتماعی عمیق‌تر می‌شود. در مجموع، این مشکلات دست‌به‌دست هم داده‌اند تا دسترسی عادلانه، کیفیت زندگی، پایداری و در نهایت، سرزندگی فضاهای عمومی تبریز را به‌خطر بیندازند. زمان آن فرارسیده که با نگاهی نو، هوشمند و آینده‌نگر، در مدیریت این عرصه‌های حیاتی شهر، بازاندیشی کنیم. با توجه به پراکندگی نهادی در مدیریت فضاهای عمومی تبریز، نبود مدل یکپارچه مبتنی بر آینده‌پژوهی و تشدید عدم‌قطعیت‌های محیطی، جمعیتی و فناورانه در دهه‌های آینده، ضرورت این پژوهش در ارائه چارچوبی راهبردی است که بتواند هماهنگی بین‌بخشی، انعطاف‌پذیری در برابر تحولات آتی و توجه به تمایز بافت‌های شهری را توأمان تأمین کند. اهمیت پژوهش از آن جهت است که نتایج آن می‌تواند مبنای تدوین سیاست‌های بلندمدت مدیریت فضاهای عمومی در تبریز و سایر شهرهای تاریخی ایران قرار گیرد. هدف از این پژوهش، تبیین و ارائه مدل راهبردی مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی در بافت‌های سه‌گانه شهر تبریز مبتنی بر رویکرد آینده‌پژوهی است. با توجه به مشکلات ذکر شده، سؤال اصلی این پژوهش عبارت است از: «چگونه می‌توان مدل راهبردی، مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی در بافت‌های شهری تبریز، مبتنی بر رویکرد آینده‌پژوهی را ارائه داد؟» سؤال‌های فرعی پژوهش عبارت‌اند از:

۱. پیشران‌های حیاتی مؤثر بر آینده مدیریت فضاهای عمومی در بافت‌های سه‌گانه تبریز کدامند؟
۲. مؤلفه‌ها و ابعاد کلیدی مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی در بافت‌های شهری تبریز کدامند؟ شکل شماره ۱ فرایند پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل ۱. نمودار فرایند پژوهش

(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

مبانی نظری

فضاهای عمومی در شهرهای سنتی، دارای امتیازاتی بودند که در برنامه‌ریزی و طراحی شهرهای امروزی و مدرن کمتر مورد توجه قرار می‌گیرند. شاید زیارتگاه‌ها و معابد جزء اولین فضاهایی عمومی باشند که جهت برگزاری آئین‌ها و تشریفات مذهبی و آموزش عمومی ساخته شدند. در میان شهرهای دوران باستان، فضاهای شهری (عمومی) یونان هم از نظر شکل ظاهری و هم عملکرد برای برنامه‌ریزی شهری الهام‌بخش بوده‌اند. شهرهای یونان با محدوده‌های مشخص و شکل شهری فشرده و زندگی اجتماعی حداقل به‌ظاهر منسجم، از موفقیت زیادی برخوردار بوده‌اند و سیمای شهر آن‌ها تجلی واقعی شیوه زندگی و بینش ساکنان آن‌ها است (عابدینی و همکاران، ۱۴۰۳).

فضاهای عمومی شهری، فضاهایی برای انجام فعالیت‌های اجباری، اختیاری و مهم‌تر از همه، فعالیت‌های اجتماعی هستند. این فضاها محل تبادل افکار و اطلاعات و مکانی برای شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی می‌باشند. چنین فضاهایی، بیش از آنکه تنها یک فضا باشند، یک تجربه‌اند که نتیجه چنین تعامل و تجاربی در میان افراد و گروه‌های مختلف، دریافت حس هویت جمعی، احترام به خود، ارتقاء مهارت‌های جمعی و مشارکت اجتماعی خواهد بود. فضاهای عمومی در مقولاتی نظیر: ایجاد و تقویت غرور شهری، افزایش گردشگری و سرمایه‌گذاری اقتصادی و کمک در افزایش گردشگران و سرمایه‌گذاری اقتصادی و کمک در ایجاد سلامتی و بهبود کیفیت زندگی نیز به شهرها سود رسانده‌اند (یزدانی و همکاران، ۱۴۰۲). تعریف فضاهای عمومی در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. تعریف فضاهای عمومی

منبع	تمرکز اصلی	تعریف کلیدی فضای عمومی	دیدگاه
Habermas, 1962	نقش سیاسی-اجتماعی و دموکراتیک	عرصه عمومی به‌عنوان فضایی برای گفت‌وگوی آزاد، شکل‌گیری افکار عمومی و کنشگری شهروندی.	دیدگاه کارکردی و حقوقی هابرماس، ۱۹۶۲
Jacobs, 1961	زندگی روزمره و پویایی اجتماعی	خاستگاه تعاملات اجتماعی غیررسمی، نظارت طبیعی و امنیت از طریق تنوع کاربری و حضور مداوم مردم.	دیدگاه اجتماعی-فرهنگی ژاکوبز، ۱۹۶۱

(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

یکی از مهم‌ترین ابعاد و ویژگی‌های فضاهای عمومی، ایجاد فرصت‌های لازم جهت تعاملات اجتماعی است. هنگامی که مردم با سایر افراد جامعه تعامل می‌کنند. رابطه قوی‌تری با مکان و جامعه خود احساس می‌نمایند. این عامل با تعیین میزان حضور گروه‌های مختلف اجتماعی، شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی و زندگی در ساعات مختلف شبانه‌روز قابل ارزیابی و اندازه‌گیری است (جلالی و همکاران، ۱۴۰۳). در جدول شماره ۲ ابعاد مختلف فضاهای عمومی شهری درج شده است.

جدول ۲. ابعاد مختلف فضاهای عمومی شهری

منبع	شاخص‌های ارزیابی (نمونه)	تعریف و ویژگی‌های کلیدی	بعد
جلالی و همکاران، ۱۴۰۳	میزان حضور گروه‌های مختلف اجتماعی، تنوع و تداوم استفاده در ساعات مختلف شبانه‌روز.	ایجاد فرصت برای تعاملات اجتماعی، تقویت حس تعلق به مکان و جامعه، شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی.	اجتماع پذیر
جلالی و همکاران، ۱۴۰۳	تعداد و دفعات مراجعه افراد، میزان مشارکت در فعالیت‌های مختلف، تنوع کاربری‌های ارائه‌شده.	تنوع و جذابیت رویدادها، فعالیت‌ها و کاربری‌های موجود در فضا که به پویایی و حیات آن در ساعات و فصول مختلف کمک می‌کند.	فعالیت و کاربری
کریمیان و همکاران، ۱۴۰۳	امکان دسترسی گروه‌های ویژه (کودکان، سالمندان)، وجود پارکینگ کافی، ارتباط مناسب با سیستم حمل‌ونقل شهری، تداوم حضور در نقاط مختلف فضا.	قابلیت دید، دسترسی فیزیکی و پیوند فضایی با محیط اطراف، شامل دسترسی کالبدی و بصری و امکان تداوم حرکت برای همه گروه‌های اجتماعی.	دسترسی و ارتباط
جلالی و همکاران، ۱۴۰۳	نحوه و میزان حمایت و حفاظت از فضا، تشخیص و خوشایندی بصری فضا در جذب مردم به یک قرارگاه و دریافت آسایش ذهنی از فضا مؤثرند	با چگونگی ساماندهی کالبدی فضا و دریافت آسایش ذهنی از فضا در ارتباط است	تصویر ذهنی و آسایش

(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

برتولینی بیان می‌کند که یک فضای عمومی قابل دسترسی، فضایی است که افراد مختلف می‌توانند به آن وارد شوند و همچنین می‌توانند فعالیت‌های مختلف انجام دهند؛ این فضاها فرصت‌های متنوع ایجاد می‌کنند و به‌عنوان ابزاری برای افزایش کیفیت زندگی محسوب می‌شوند. فاصله بین فضاهای مسکونی و عمومی بنا بر تئوری افزایش دسترسی پذیر، منجر به این موضوع می‌شود که فضاهای عمومی باید با استخوان‌بندی فضاهای مسکونی پیوند بخورد، در این راستا، مکان و طراحی فضاهای عمومی نقش مهمی، در جمع کردن افراد کنار هم دارند. جین جیکوبز نیز می‌گوید فضای شهری موجب گسترش حس اعتماد و اطمینان گردیده و بر امنیت و کنترل اجتماعی می‌افزاید (یزدانی و همکاران، ۱۴۰۳).

در دنیای امروز، مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی در بافت‌های شهری، به‌عنوان یکی از کلیدی‌ترین عوامل توسعه پایدار شهری شناخته می‌شود. فضاهای عمومی، همچون: پارک‌ها، میدان‌ها، بازارها و خیابان‌ها، نه تنها بستر تعاملات اجتماعی و فرهنگی هستند، بلکه نقش حیاتی در بهبود کیفیت زندگی، حفظ هویت تاریخی و مقابله با چالش‌های زیست‌محیطی ایفا می‌کنند. در شهرهای تاریخی مانند تبریز که بافت‌های شهری آن ترکیبی از عناصر سنتی و مدرن است، مدیریت این فضاها با پیچیدگی‌های خاصی همراه است؛ از جمله فرسودگی بافت‌ها، افزایش تراکم جمعیت و تأثیر تغییرات اقلیمی (محمدیان بیرق و همکاران، ۱۴۰۴).

مدیریت به‌عنوان فرایندی هماهنگ، متشکل از برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هدایت و کنترل منابع (انسانی، مالی، اطلاعاتی) به‌منظور تحقق اهداف تعیین‌شده تعریف می‌شود. این فرایند از طریق تصمیم‌گیری و رهبری، کارآمدی و اثربخشی سازمانی را تضمین می‌کند (Robbins & Coulter, 2021). مدیریت شهری عبارت است از یک سازمان گسترده متشکل از عناصر و اجزاء رسمی و غیررسمی مؤثر و ذی‌ربط در ابعاد مختلف اجتماعی اقتصادی و کالبدی حیات شهری باهدف اداره کنترل و هدایت توسعه همه‌جانبه و پایدار شهر مربوطه است (نظریان و شوهانی، ۱۳۹۴). فضاهای عمومی شهری به عرصه‌هایی اطلاق می‌شود که دسترسی آزاد و رایگان برای همه شهروندان داشته و کنش‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در آن‌ها صورت می‌گیرد. این فضاها نه تنها از نظر کالبدی، بلکه از جنبه‌های

اجتماعی، اقتصادی و نمادین نیز حائز اهمیت هستند (Carmona, 2021). در رویکردهای نوین، مدیریت به فرایندی پویا، مشارکت محور و یادگیرنده اطلاق می شود که طی آن مدیران، تصمیم گیری و هماهنگی را در بستر پیچیدگی، عدم قطعیت و تنوع ذی نفعان تسهیل می کنند (Daft, 2020). مدیریت فضاهای شهری به فرآیند برنامه ریزی، طراحی، نگهداری و استفاده پایدار از فضاهای عمومی مانند: پارکها، خیابانها، فضاهای سبز و زیرساختهای شهری اشاره دارد. این مفهوم در سالهای اخیر، به ویژه با توجه به چالشهای جهانی مانند: تغییرات اقلیمی، شهرنشینی سریع و همه گیری کووید-۱۹، اهمیت بیشتری یافته است. فضاهای سبز مانند پارکها و زیرساختهای سبز، نقش حیاتی در کاهش اثرات جزیره حرارتی شهری و بهبود کیفیت هوا ایفا می کنند. مطالعه ای در سال ۲۰۲۵ نشان می دهد که در شهر مکزیکوسیتی، پارکهای شهری طی موج گرمای ۲۰۲۳، دمای سطحی را تا چند درجه کاهش داده اند (Proutsos & Solomou, 2025). خشکسالیها و موجهای گرما، مانند آنچه در دهلی در ۲۰۲۳ مشاهده شد، vitality فضاهای سبز را تهدید می کند (Pandey & Ghosh, 2023). هر چه تعداد بیشتری از شهروندان در این فضاهای عمومی حضور داشته باشند، می توان نتیجه گرفت که طراحی، مدیریت و برنامه ریزی این فضاها به گونه ای بوده که توانسته نیازهای مختلف جامعه را برآورده کند (Sjögren, 2021). مدیریت فضاهای عمومی به عنوان زیرمجموعه ای از مدیریت شهری (شامل سازوکارهای نهادی، قانونی، مالی و اجرایی)، بر طراحی، نگهداری، بهره برداری، امنیت و حکمرانی فضاهایی چون پارکها، پیاده راهها و میدانها متمرکز است (Zamanifard et al, 2018). بافت شهری به الگوی فیزیکی ساختمانها، خیابانها، بلوکها و فضاهای باز اشاره دارد که ساختار ملموس و مادی، فرم شهری را در مقیاس خیابان و بلوک تشکیل می دهد و شامل تراکم، الگوهای خیابان، پیکربندی قطعات و نسبت فضای ساخته شده به فضای باز است (Araldi & Fusco, 2025). بافت شهری منطق رابطه ای میان تراکم، فرم شهری (خیابانها، بلوکها، ساختمانها) و عملکرد است که از طریق معیارهای چندگانه تراکم مانند GSI، FSI و OSR اندازه گیری می شود و مفاهیمی مانند «شهر فشرده» را شفاف می سازد (Berghauer Pont & Haupt, 2023). در ادامه، مرور پژوهشهای قبلی در جهت تکمیل مطالب درج می شود. رونائل^۱ و ارتکین^۲، در پژوهشی با عنوان: «فضاهای عمومی برای شهرهای آینده؛ ترسیم ابعاد تاب آوری شهری در راه حل های مبتنی بر مکان»، این نتیجه را بیان کردند که عدم تعادل در ابعاد تاب آوری است. تنوع، شمول، سازگاری و انعطاف پذیری به طور مداوم مورد تأکید قرار گرفته اند، به ویژه در مداخلات مربوط به رفاه و عدالت، در حالی که افزونگی، استقلال و منابع کمتر مورد توجه قرار گرفته اند که نشان دهنده شکاف در تاب آوری عملیاتی و برنامه ریزی بلندمدت است. د آبرئو و همکاران ۲۰۲۵ در پژوهشی با عنوان: «ملیله فرهنگی ماکائو؛ رمزگشایی از هویت بصری یک شهر از طریق الگوها و بافت های آن - بایگانی و نقشه برداری دیجیتال»، بیان کردند که شهرها، شخصیت های متفاوتی را ارائه می دهند که تحت تأثیر ویژگی های فیزیکی و فرهنگی خود قرار دارند و با همکاری یکدیگر هویت آنها را شکل می دهند. برسان^۳ و همکاران ۲۰۲۴ در مطالعه غلبه بر موانع مدیریت فضاهای سبز شهری در مناطق شهری؛ چشم اندازهایی از یک مطالعه موردی در یک اقتصاد نوظهور، بیان کردند که برای مدیریت مؤثر فضاهای شهری، رویکردی چندوجهی ضروری است که استراتژیها و شیوه های مختلفی را برای پرداختن به چالش های متنوع ناشی از شهرنشینی ادغام کند. یانگ^۴

¹ Ronael
ERTEKİN
Bressane
Yang

همکاران ۲۰۲۴ در پژوهشی با عنوان: «شناسایی بافت شهری و تحلیل ویژگی‌های آن بر اساس نظریه نفوذ؛ مطالعه موردی: منطقه کمربندی دوم در شهر ووهان»، این نتیجه را بیان کردند که یافته‌های تحقیق، مقیاس کلیدی در تکامل بین مقیاسی بافت‌های شهری را نشان می‌دهد که شامل تغییرات در وابستگی به مقیاس و ویژگی‌های تکامل سلسله‌مراتبی در بین انواع مختلف بافت شهری است. بافت شهری سنتی نسبت به تغییرات مقیاس حساسیت نشان می‌دهد و یکپارچگی و اتصال داخلی خود را در مقیاس‌های کوچک حفظ می‌کند. از سوی دیگر، ویژگی‌های بافت مناطق شهری مدرن و معاصر تنها در مقیاس‌های بزرگ‌تر قابل تشخیص است. دویونفوردن^۱ و همکاران ۲۰۲۱ در پژوهشی با عنوان: «مدیریت فضای عمومی - نقطه کور برنامه‌ریزی و طراحی شهری»، بیان کردند که مدیریت فضای عمومی، یک نقطه کور بزرگ و مهم در برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای است. مهم است، زیرا چالش‌های عمده گذار، مانند سازگاری با آب‌وهوا، گذار انرژی، اقتصاد چرخشی، تحرک و حکمرانی، نیازمند تغییرات اساسی در فضای عمومی چه از نظر فیزیکی و چه از نظر اجتماعی است؛ بزرگ است، زیرا مدیریت فضای عمومی مستلزم بودجه‌ها و پتانسیل‌های عظیمی در یک دوره زمانی طولانی است که در آن مدیریت و نگهداری انجام می‌شود و عمدتاً صرف عملیات و بخش‌بندی می‌شود. سعیدی و همکاران ۱۴۰۴، در مقاله تحلیل تعاملات میان گونه‌های مختلف فضاهای عمومی شهری و زیست‌پذیری در بخش مرکزی کلان‌شهر تهران، این نتیجه را بیان کردند که مؤلفه‌های کالبدی به‌ویژه جذابیت فضایی، دسترسی و ایمنی، تأثیر مستقیم و معناداری بر زیست‌پذیری دارند. همچنین، مؤلفه‌های غیرکالبدی نظیر: کیفیت زندگی، مشارکت اجتماعی و رضایتمندی، ارتباط قوی با ادراک زیست‌پذیری نشان دادند. پوردهقان و حسنعلی ۱۴۰۴ در مقاله ارزیابی مؤلفه‌های قابلیت‌های محیط در طراحی داخلی فضاهای عمومی با تکیه بر مبانی رفتار اجتماعی (مطالعه موردی: بررسی عمارت ارثیه قزوین)، این نتایج را بیان کردند که طراحی داخلی فضاهای عمومی باید مبتنی بر درک عمیق از نیازهای رفتاری، اجتماعی و روان‌شناختی کاربران باشد و استفاده از الگوهای رفتاری و تحلیل قابلیت‌های محیطی می‌تواند در ارتقاء کیفیت تجربه کاربران و توسعه سرمایه اجتماعی نقش کلیدی ایفا کند. محمدزاده بلالمی و همکاران ۱۴۰۲ در مقاله سنجش وضعیت اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی شهری با تأکید بر عامل محصوریت (مطالعه موردی: میدان مرکزی شهر بم)، نشان دادند که منظر فضای عمومی میدان مرکزی بم بی‌نظم، آشفته و نابسامان است و در مجموع این موضوع، ناشی از همنشینی ناهمگون و نامتجانس کالبد (فرم، شکل و نما)، فعالیت و فضا (اتفاقات درون شهر) است و به‌طور خاص ناشی از عدم هماهنگی و تناسب در ترکیب عناصر (اجزاءوارکان) بناهایی است که در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند و به نمای شهری شکل داده‌اند. در محدوده مورد مطالعه، فراموشی عامل محصوریت شامل جداره و نمای ساختمان‌ها که عضوی از منظر بصری شهر تلقی می‌شود، از دلایل اجتماع‌گریزی شناخته‌شد. ابرقویی‌فرد و همکاران ۱۴۰۲ در مقاله «نظریه شکل خوب فضای عمومی» مروری انتقادی بر معیارهای شکل‌گیری فضای عمومی کارآمد، بیان کردند که فضای عمومی ظرف ایستا یا پس‌زمینه‌ای خنثی نیست که کنش در آن آشکار می‌شود، بلکه نتیجه روابط متقابل خاص بین افراد و مکان‌ها است. لاله‌پور و همکاران ۱۴۰۲، در مقاله جایگاه شاخص‌های رشد هوشمند در توسعه بافت‌های شهری؛ مطالعه موردی: شهر مراغه، این نتایج را بیان کردند که رشد پراکنده و بی‌قواره در شهر مراغه وجود دارد. به‌لحاظ زیست‌محیطی در زیرشاخص فضای سبز، نواحی ۱ و ۷ بیشترین دسترسی و توزیع فضاهای سبز را دارند، در زیرشاخص شبکه فاضلاب، نواحی ۵ و ۶ کمترین پوشش شبکه را دارند و در شاخص بافت

فرسوده، ناحیه‌های ۳ و ۲، بیشترین مساحت از بافت فرسوده را دارند. در شاخص دسترسی به ایستگاه‌های اتوبوس، ناحیه ۷ و ۴ کمترین توزیع و ناحیه ۶ و ۱ بیشترین توزیع و دسترسی را دارند و همچنین در شاخص دسترسی به ایستگاه‌های تاکسی، ناحیه ۵ فاقد ایستگاه تاکسی و ناحیه ۱ و ۲ بیشترین توزیع ایستگاه تاکسی را دارند. پژوهش‌های پیشین به خوبی بر ابعاد مختلف کیفی فضاهای عمومی (مانند: تاب‌آوری، هویت بصری، اجتماع‌پذیری، زیست‌پذیری و کالبد) و همچنین چالش‌های مدیریتی آن (مانند پراکندگی، موانع ادغام و نقطه کور برنامه‌ریزی) تأکید کرده‌اند. با این حال، این تحقیقات عمدتاً در سطح تحلیل وضعیت، شناسایی مشکلات یا تأکید بر یک جنبه خاص باقی مانده‌اند. آنچه به طور محسوس در ادبیات موضوع مفقود است، یک چارچوب یا مدل راهبردی یکپارچه، عملیاتی و آینده‌نگر است که بتواند این یافته‌های پراکنده را در یک سیستم مدیریتی منسجم ترکیب کند. تحقیقات گذشته هر کدام به بخشی از پازل (مثلاً تنها به ابعاد اجتماعی یا تنها به کالبد) پرداخته‌اند. مدلی که بتواند به طور هم‌زمان و در تعامل با یکدیگر، ابعاد کالبدی، عملکردی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیط فضاهای عمومی را در قالب یک نظام مدیریتی واحد ببیند و هدایت کند، ارائه نشده است. اکثر پژوهش‌ها نگاهی به گذشته یا وضع موجود دارند، در حالی که مدیریت فضاهای عمومی در دنیای پرتحول امروز، نیازمند شناسایی روندها، سناریوهای آینده، عدم قطعیت‌ها و فرصت‌های پیش‌رو است. خلأ یک مدل مدیریتی که توانایی انعطاف، سازگاری و آمادگی برای آینده‌های محتمل را در خود بگنجاند، کاملاً احساس می‌شود. بر اساس مطالعه مبانی نظری و پیشینه پژوهش مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های درج شده در جدول شماره ۳ استخراج شد.

جدول ۳. مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های پژوهش

کد	مؤلفه اصلی	زیرمؤلفه‌های کلیدی
GOV	حکمرانی یکپارچه	ایجاد شورای هماهنگی بین‌سازمانی
		شفافیت در تصمیم‌گیری و نقش‌ها
		قوانین هماهنگ‌کننده نهادها (شهرداری، میراث فرهنگی و...)
PAR	مشارکت ذی‌نفعان	سازوکار قانونی مشارکت شهروندان
		استفاده از دانش محلی و تخصص ساکنان
		جلب سرمایه و مشارکت بخش خصوصی
FUT	برنامه‌ریزی آینده‌نگر	سناریوسازی برای آینده فضاهای عمومی
		تاب‌آوری در برابر تغییرات (اقلیمی، اجتماعی)
		برنامه‌ریزی متفاوت برای بافت‌های تاریخی و جدید
QUA	کیفیت فضای عمومی	سرزندگی، فعالیت‌های متنوع، حس تعلق
		دسترسی آسان، امنیت، زیبایی
		سازگاری با محیط، پایداری منابع
RES	منابع پایدار	منابع مالی متنوع و پایدار
		بودجه کافی برای نگهداری مداوم
		استفاده از فناوری هوشمند در مدیریت

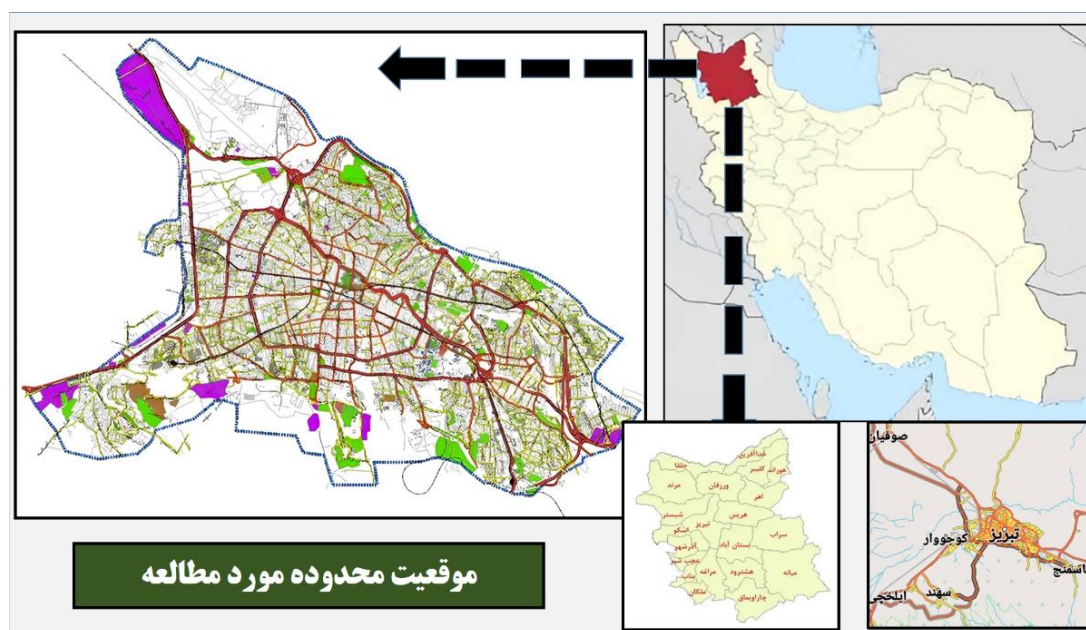
(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

روش تحقیق

این پژوهش از نوع کاربردی است که با ترکیبی از روش‌های اسنادی و پیمایشی انجام شده است و برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار پرسش‌نامه‌های محقق‌ساخته استفاده شده است. از تکنیک دلفی و نرم‌افزار میک‌مک و تحلیل ساختاری در این پژوهش استفاده شد. روش دلفی، به شناسایی و اجماع‌نظر در مورد عوامل مؤثر بر مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی کمک کرد و نرم‌افزار میک‌مک روابط متقابل بین این عوامل را تحلیل و اولویت‌بندی کرد. با استفاده از روش دلفی، این اطمینان حاصل می‌شود که متغیرهای مهم شناسایی شده‌اند و نرم‌افزار میک‌مک کمک می‌کند تا روابط بین این متغیرها را درک کرد. در مرحله اول روش دلفی، ابعاد مؤثر بر مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی در بافت‌های شهری شناسایی و استخراج شدند. این شناسایی با بهره‌گیری از نظرات کارشناسان و خبرگان حوزه‌های مرتبط انجام گرفت. در مرحله دوم، پرسش‌نامه‌ای با استفاده از روش دلفی به منظور حصول اطمینان از تأیید علمی و اجماع‌نظر خبرگان در مورد شاخص‌ها و روابط تأثیرگذار در چهار دور استفاده شده است. دور اول پرسش‌نامه، توزیع پرسش‌نامه باز- پاسخ بین اعضای پنل خبرگان بود. دور دوم تهیه پرسش‌نامه بسته- پاسخ بر اساس نتایج دور اول بود که در این پرسش‌نامه، از خبرگان خواسته شد تا هر یک از مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های شناسایی شده را بر اساس میزان اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها رتبه‌بندی کنند. دور سوم از خبرگان خواسته شد تا رتبه‌بندی خود را با توجه به نتایج گروهی بازبینی کنند. در دور چهارم یک دور دیگر پرسش‌نامه توزیع شد که هدف از این دور، دستیابی به یک اجماع‌نظر قوی و پایدار در مورد مؤلفه‌های مدیریت یکپارچه در فضاهای عمومی شهر بود. در نهایت، ۲۰ نفر از خبرگان در مصاحبه‌ها شرکت نمودند. افق زمانی این تحقیق به مدت ۸ سال، از سال ۱۴۰۴ تا ۱۴۱۲ در نظر گرفته شده است تأکید بر آینده‌پژوهی از طریق معطوف کردن نگاه به افق زمانی بلندمدت (۸ ساله) و تحلیل اثرات متقابل شاخص‌ها، امکان بررسی روندهای احتمالی را فراهم می‌آورد. سپس، مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی در بافت‌های شهری با استفاده از نرم‌افزار میک‌مک تحلیل شدند.

محدوده مورد مطالعه

شهر تبریز با وسعتی حدود ۲۵۰۵۶ هکتار در ۳۸ درجه و ۱ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ درجه و ۵ دقیقه تا ۴۶ درجه و ۲۲ دقیقه طول شرقی واقع شده است. متوسط ارتفاع شهر حدود ۱۴۶۰ متر از سطح دریاهای آزاد برآورد شده است. دلیل انتخاب شهر تبریز به عنوان مطالعه موردی در این پژوهش، برخورداری این شهر از ویژگی‌های چالش‌برانگیزی است که آن را به یک نمونه ویژه برای تدوین یک مدل راهبردی آینده‌نگر تبدیل می‌کند. شهر تبریز با داشتن ویژگی‌های متنوع از جنبه‌های تاریخی، فرهنگی و اجتماعی و میزبانی فضاهای عمومی شاخصی مانند بازار جهانی، درعین حال با مسائل پیچیده‌ای همچون فرسودگی بخش‌هایی از بافت، تعارض میان حفظ میراث و توسعه مدرن و پراکندگی مدیریتی روبه‌رو است. این شرایط سبب می‌شود که بررسی شهر تبریز می‌تواند الگویی جامع و قابل انطباق برای سایر شهرهای تاریخی ایران ارائه دهد. شکل شماره ۲، محدوده مطالعاتی پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل ۲. محدوده مطالعاتی

یافته‌های پژوهش

نرم افزار میک مک، یکی از ابزارهای مهم در آینده پژوهی و تحلیل ساختاری است که برای شناسایی و بررسی روابط متقابل میان عوامل مؤثر در یک سیستم به کار می‌رود. این نرم افزار با استفاده از ماتریس تأثیرات متقابل، میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر عامل را مشخص می‌کند و به کمک آن می‌توان عوامل کلیدی، محرک، وابسته و مستقل را در سیستم تعیین کرد. برای انجام این فرآیند شناسایی مؤلفه‌ها، یک ماتریس $n \times n$ برابر با تعداد مؤلفه‌ها تشکیل می‌شود. در هر خانه ماتریس، میزان تأثیر عامل i بر عامل j با عددی بین ۰ تا ۳ مشخص می‌شود؛ به طوری که ۰ نشان دهنده نبود تأثیر و ۳ بیانگر تأثیر قوی است. این ارزیابی معمولاً بر اساس نظر و توافق خبرگان انجام می‌شود. خروجی نرم افزار نیز به صورت یک نمودار دوبعدی ارائه می‌شود. جدول شماره ۴ ماتریس را نشان می‌دهد.

جدول ۴. ماتریس بر اساس نظرات خبرگان

	GO V1	GO V2	GO V3	PA R1	PA R2	PAR 13	FU T1	FU T2	FU T3	QU A1	QU A2	QU A3	RE S1	RE S2	RE S3
GO V1	0	2	3	2	2	2	3	2	2	2	2	2	3	2	2
GO V2	3	0	3	2	2	p	3	p	2	2	p	2	3	2	2
GO V3	2	2	0	2	3	3	3	2	2	2	2	P	2	2	P
PAR 1	2	3	2	0	3	3	2	2	P	3	2	2	2	2	2
PAR 2	2	3	2	3	0	2	3	2	2	2	2	2	P	P	1
PAR 3	2	2	3	2	3	0	2	2	2	3	2	2	3	2	2
FUT 1	P	3	2	2	2	2	0	3	3	2	2	3	3	2	2
FUT 2	P	2	P	1	2	P	2	0	2	1	1	3	2	P	2

FUT 3	2	3	3	2	2	2	3	2	0	2	2	P	2	2	3
QU A1	P	2	P	2	3	2	2	P	2	0	2	3	P	1	2
QU A2	1	P	P	2	P	2	2	2	P	2	0	2	2	P	2
QU A3	2	3	2	2	2	2	3	2	2	2	1	0	3	P	3
RES 1	2	3	2	2	3	3	2	2	2	2	P	2	0	2	2
RES 2	2	3	3	2	P	3	2	2	2	P	2	2	3	0	3
RES 3	2	3	3	2	2	2	2	p	1	2	p	2	2	p	0

(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

در بخش یافته‌های این تحقیق، چارچوب مفهومی مدل راهبردی از طریق مرور نظام‌مند ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش‌های مرتبط در سطح ملی و بین‌المللی شکل گرفت. بر این اساس، پنج‌رکن اصلی مدل شامل حکمرانی یکپارچه، مشارکت ذی‌نفعان، برنامه‌ریزی آینده‌نگر، ارتقای کیفیت فضای عمومی و تأمین منابع پایدار به‌عنوان عوامل کلیدی شناسایی و تعریف شدند. در گام عملیاتی‌سازی، کلیه ۱۵ شاخص نهایی برگرفته از این ابعاد، وارد نرم‌افزار میک‌مک گردید. انتخاب این شاخص‌ها به‌گونه‌ای صورت پذیرفت که بتواند ابعاد گوناگون مدیریت یکپارچه در بافت شهری تبریز را به‌طور کامل پوشش داده و سهم هر یک در تحلیل نهایی به‌وضوح قابل ردیابی باشد. به‌منظور افزایش دقت سنجش، برای هر شاخص، نشانگرهای عملیاتی مختصر و دقیقی تعریف‌شد. داده‌های ورودی مربوط به روابط متقابل بین شاخص‌ها، از طریق تکنیک دلفی و پویش محیطی با مشارکت ۲۰ نفر از خبرگان، متخصصان و مدیران مرتبط در شهر تبریز جمع‌آوری و مورد اجماع قرار گرفت. این فرآیند تحلیلی، درک سیستماتیکی از چگونگی ارتباط و اثرگذاری دوسویه شاخص‌ها بر یکدیگر را ممکن ساخت. درواقع، یک مجموعه شامل ۱۵ ماتریس اثرات متقابل تشکیل شد که در هر ماتریس، میزان تأثیرگذاری هر شاخص بر سایر شاخص‌ها ثبت گردید. محاسبات این ماتریس‌ها در دو دور تکرار انجام‌پذیرفت. این تعداد تکرار مطابق با منطق پایه نرم‌افزار میک-مک و برای دستیابی به پایداری و ثبات ماتریس نهایی ضروری است. جدول شماره ۵ تعداد تکرار محاسبه ماتریس اثرات متقاطع را نشان می‌دهد.

جدول ۵. تعداد تکرار محاسبه ماتریس اثرات متقاطع

ITERATION	INFLUENCE	DEPENDENCE
1	87 %	103 %
2	102 %	100 %

(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

شاخص MDI ماتریس تأثیرات مستقیم در نرم‌افزار میک‌مک، نقش پایه را در فرآیند تحلیل ساختاری ایفا می‌کند. این شاخص درواقع نخستین گام کلیدی برای درک پویایی درونی سیستم و شناسایی عوامل راهبردی و محرک آن محسوب می‌شود. تحلیل MDI با اندازه‌گیری و نمایش قدرت تأثیرگذاری مستقیم هر یک از متغیرها بر دیگری، چشم‌اندازی روشن از ساختار روابط علی در سیستم ارائه می‌دهد. بر همین اساس، تمام تحلیل‌های

پیشرفته‌تر مانند شناسایی عوامل کلیدی، ترسیم نقشه تأثیر-وابستگی و سناریوسازی در آینده‌پژوهی، مبتنی بر خروجی‌های این مرحله استوار هستند. جدول شماره ۶ در این پژوهش، ویژگی‌ها و مقادیر مرتبط با اثرات مستقیم (MDI) را که از نرم‌افزار میک‌مک استخراج شده‌است، نمایش می‌دهد.

جدول ۶. ویژگی‌های اثرات مستقیم MDI در نرم‌افزار میک‌مک

مشخصات	تعداد
سایز ماتریس	۱۵*۱۵
تعداد تکرار	۲
تعداد امتیاز ۰	۱۵
تعداد امتیاز ۱	۸
تعداد امتیاز ۲	۱۲۳
تعداد امتیاز ۳	۴۹
تعداد امتیاز P	۳
جمع	۲۱۰
درصد	٪۹۳,۳۳

(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

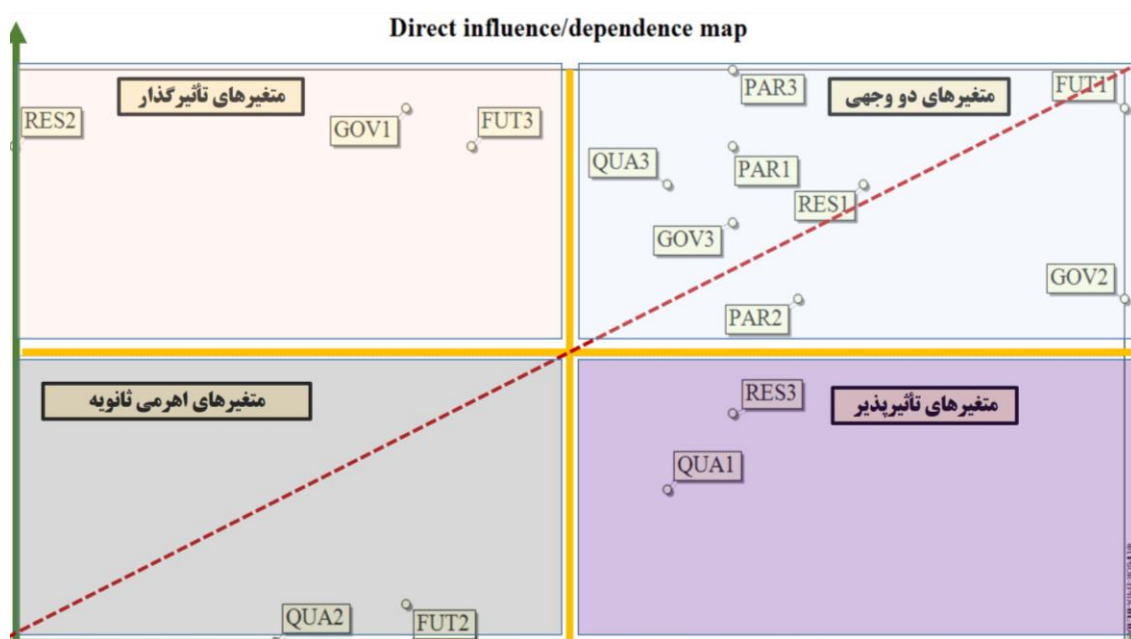
تحلیل ساختاری در نرم‌افزار میک‌مک بر پایه یک ماتریس ارتباطی بنا شده‌است که هدف آن کمی‌سازی روابط علی و معلولی میان عناصر مختلف یک سیستم (مانند مؤلفه‌های مؤثر بر مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی شهری) است. در این ماتریس، جایگاه هر متغیر دو وجه دارد: سطر هر متغیر، مجموع تأثیرات مستقیم و غیرمستقیمی را نشان می‌دهد که آن متغیر بر سایر اجزای سیستم اعمال می‌کند. در مقابل، ستون هر متغیر بیانگر مجموع تأثیراتی است که آن متغیر از دیگر اجزا دریافت می‌کند. بر این اساس، اگر مجموع مقادیر سطر یک متغیر عددی بالا باشد، نشان‌دهنده نقش فعال و محرک آن در سیستم است و به‌عنوان یک عامل تأثیرگذار (علت) شناسایی می‌شود. اگر مجموع مقادیر ستون یک متغیر عددی بالا باشد، حاکی از درجه وابستگی و تأثیرپذیری آن از سایر عوامل است و در گروه عوامل تأثیرپذیر (معلول) دسته‌بندی می‌گردد. این تمایز، بنیانی برای ترسیم نقشه قدرت نفوذ و وابستگی متغیرها فراهم می‌آورد. بر اساس نتایج تحلیلی این ماتریس (جدول شماره ۷) مؤلفه ذی‌نفعان با میزان تأثیرگذاری ۸۸، بیشترین تأثیر را بر مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی و مؤلفه کیفیت فضاهای عمومی با تأثیرگذاری ۶۷ کمترین درجه تأثیرگذاری را داشته‌اند همچنین مؤلفه حکمرانی یکپارچه و مشارکت ذی‌نفعان با عدد ۸۵ بیشترین تأثیرپذیری را داشته‌است.

جدول ۷. میزان اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم مؤلفه‌ها

N°	VARIABLE	TOTAL NUMBER OF ROWS	TOTAL NUMBER OF COLUMNS
1	GOV1	31	23
2	GOV2	26	34
3	GOV3	28	28
4	PAR1	30	28
5	PAR2	26	29
6	PAR3	32	28
7	FUT1	31	34
8	FUT2	18	23
9	FUT3	30	24
10	QUA1	21	27
11	QUA2	17	21
12	QUA3	29	27
13	RES1	29	30
14	RES2	30	17
15	RES3	23	28
Totals		401	401

(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

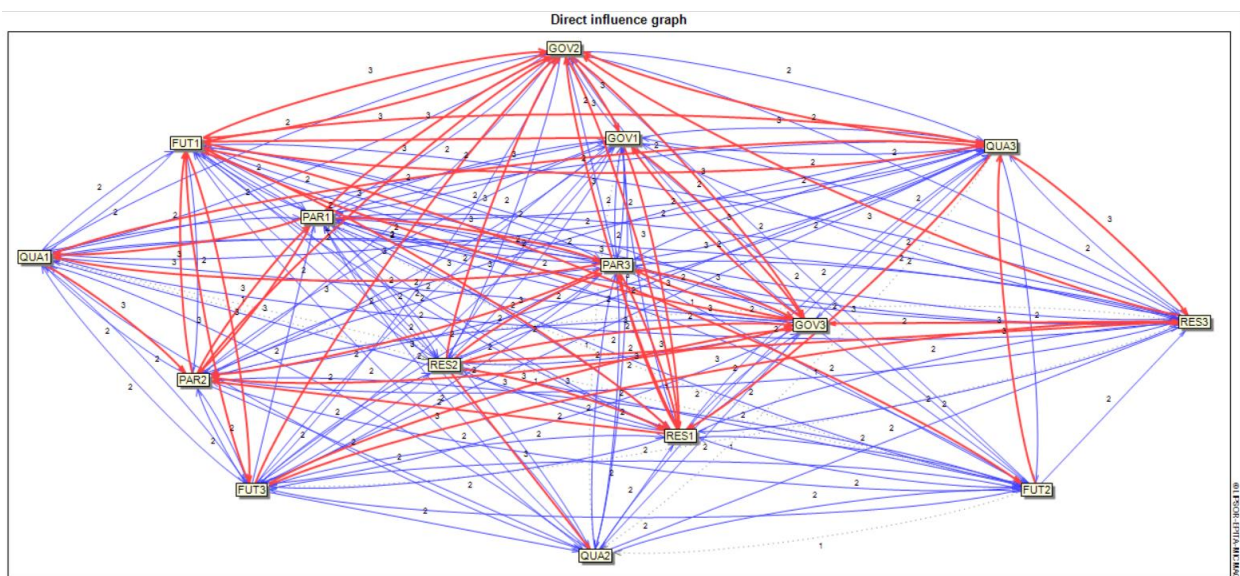
یکی از مراحل حیاتی در شناسایی عوامل کلیدی یک سیستم، تحلیل پایداری ساختاری است. همان‌طور که در بخش روش‌شناسی اشاره شد، الگوی پراکنش و موقعیت مکانی متغیرها در صفحه‌ای دوبعدی، میزان تعادل و ثبات درونی سیستم را آشکار می‌سازد. بر مبنای نتایج حاصل از نقشه پراکندگی مؤلفه‌ها بر مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی شهر تبریز، سیستم موجود از وضعیت ناپایداری نسبی برخوردار است که نشان‌دهنده حساسیت بالا و پویایی زیاد روابط بین عوامل است. در چنین شرایطی، پراکندگی بیشتر متغیرها در حوالی محور قطری نمودار، حاکی از آن است که سیستم در یک وضعیت انتقالی قرار دارد و تحت تأثیر عوامل مختلف، می‌تواند به سمت وضعیت‌های متفاوتی تکامل یابد. این ناپایداری، موجب تفکیک متغیرها به پنج دسته متمایز می‌گردد: (۱) متغیرهای تعیین‌کننده یا محرک (عوامل علی با نفوذ بالا)، (۲) متغیرهای دوجبه‌ای (عوامل دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری شدید)، (۳) متغیرهای تنظیمی (عوامل با اثرگذاری محدود)، (۴) متغیرهای تأثیرپذیر یا نتیجه (عوامل معلولی) و (۵) متغیرهای مستقل (عوامل کم‌اثر با روابط ضعیف). یکی از برون‌داده‌های اصلی نرم‌افزار میک‌مک، ایجاد یک ماتریس تحلیل ساختاری است که این روابط پیچیده را در قالب یک نمودار چهاربخشی (چهارچوب تأثیر-وابستگی) تصویر می‌کند. این نمودار به صورت بصری چهار دسته اصلی از متغیرها را در ناحیه‌های مختلف (محرک‌ها، دوجبه‌ها، نتیجه‌ها و مستقل‌ها) مکان‌یابی کرده و به پژوهشگر این امکان را می‌دهد تا با تحلیل جایگاه هر عامل، درکی عمیق‌تر و نظام‌مندتر از پویایی‌های سیستم به دست آورده و به تحلیلی جامع و راهبردی از داده‌ها نائل شود. شکل شماره ۳ نقشه تأثیرات متقاطع در نرم‌افزار میک‌مک را نشان می‌دهد.

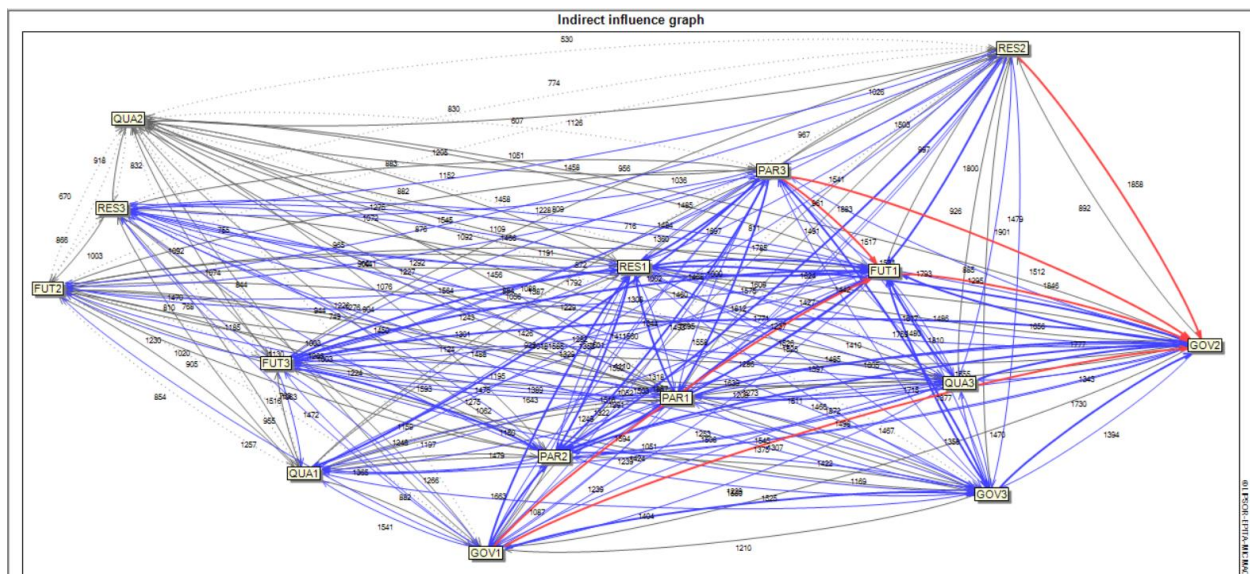
شکل ۳. نقشه تأثیرات متقاطع در نرم افزار میکمک

(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

در چارچوب تحلیل ساختاری مبتنی بر نرم افزار میکمک، گراف تأثیرگذاری مستقیم به عنوان یکی از ابزارهای اصلی تجسم روابط در نظر گرفته می شود. این گراف، شبکه ارتباطات میان شاخص ها را در قالب یک نقشه پیوندی نمایش می دهد که در آن، روابط با استفاده از خطوط و فلش های رنگی با شدت های متفاوت مشخص شده اند. بر این اساس، خطوط قرمز نشانگر تأثیر قوی (مقدار ۳)، خطوط آبی بیانگر تأثیر متوسط (مقدار ۲) و خطوط مشکی نقطه چین حاکی از تأثیر ضعیف (مقدار ۱) هستند. جهت فلش ها نیز مسیر علیت و جهت اثرگذاری را بین شاخص ها تعیین می کند. این نمایش بصری، امکان درک ساختار کلی و الگوی تعاملات میان مؤلفه های سیستم را برای تحلیلگر فراهم می سازد. شایان ذکر است که گراف اثرات مستقیم، ارتباطات صریح و اولیه بین شاخص ها را مبتنی بر داده های ماتریس اولیه ارائه می دهد، در حالی که گراف اثرات غیرمستقیم از طریق تکرار ماتریس و محاسبه توان های بالاتر آن حاصل شده و هدف آن، آشکارسازی روابط غیرمستقیم، پنهان و چندلایه میان عوامل است. تحلیل این دو نوع گراف، ابزاری مؤثر برای شناسایی شاخص های کلیدی سیستم محسوب می شود؛ به ویژه عواملی که دارای بیشترین نقش محرک یا بیشترین درجه وابستگی هستند. نکته حائز اهمیت آن است که شاخص های برجسته در گراف غیرمستقیم، عموماً در افق بلندمدت یا تحت شرایط پیچیده، از نقش راهبردی و تعیین کننده ای برخوردارند. در مجموع، این تحلیل گرافیکی به عنوان مکملی برای تحلیل های کمی عمل کرده و در فرآیند تصمیم گیری های کلان و اولویت بندی اقدامات آینده نگر نقش بسزایی ایفا می کند. در این پژوهش، گراف تأثیرگذاری مستقیم مؤلفه ها در شکل شماره ۴ و گراف تأثیرگذاری غیرمستقیم مؤلفه ها در شکل شماره ۵ ارائه شده اند.

شکل ۴. گراف چرخه اثرگذاری مستقیم برحسب شماره متغیر
(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

شکل ۵. گراف چرخه اثرگذاری غیرمستقیم برحسب شماره متغیر
(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

در ادامه فرآیند تحلیل، به منظور شناسایی دقیق ترین و مؤثرترین عوامل، جایگاه و اولویت هر مؤلفه بر اساس شاخص‌های تأثیرگذاری و تأثیرپذیری اعم از مستقیم و غیرمستقیم مورد ارزیابی و بازآرایی قرار می‌گیرد. این مرحله منجر به رتبه‌بندی نهایی مؤلفه‌ها بر اساس نقش آن‌ها در پویایی سیستم می‌شود. جدول شماره ۸ در این پژوهش، فهرست نهایی مؤلفه‌های کلیدی شناسایی شده مؤثر بر مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی شهر تبریز را ارائه می‌دهد.

جدول ۸. مؤلفه‌های کلیدی اثرگذار بر مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی شهر تبریز

غیرمستقیم		مستقیم	
تأثیرگذاری	مؤلفه	تأثیرگذاری	مؤلفه
۶۶۰	جلب سرمایه و مشارکت بخش خصوصی	۷۹۸	جلب سرمایه و مشارکت بخش خصوصی
۵۸۲	ایجاد شورای هماهنگی بین‌سازمانی	۷۳۳	ایجاد شورای هماهنگی بین‌سازمانی
۵۸۲	سناریوسازی برای آینده فضاهای عمومی	۷۳۳	سناریوسازی برای آینده فضاهای عمومی
۵۶۹	بودجه کافی برای نگهداری مداوم	۷۴۸	سازوکار قانونی مشارکت شهروندان
۵۶۹	برنامه‌ریزی متفاوت برای بافت‌های تاریخی و جدید	۷۴۸	برنامه‌ریزی متفاوت برای بافت‌های تاریخی و جدید
۵۶۹	منابع مالی متنوع و پایدار	۷۴۸	بودجه کافی برای نگهداری مداوم

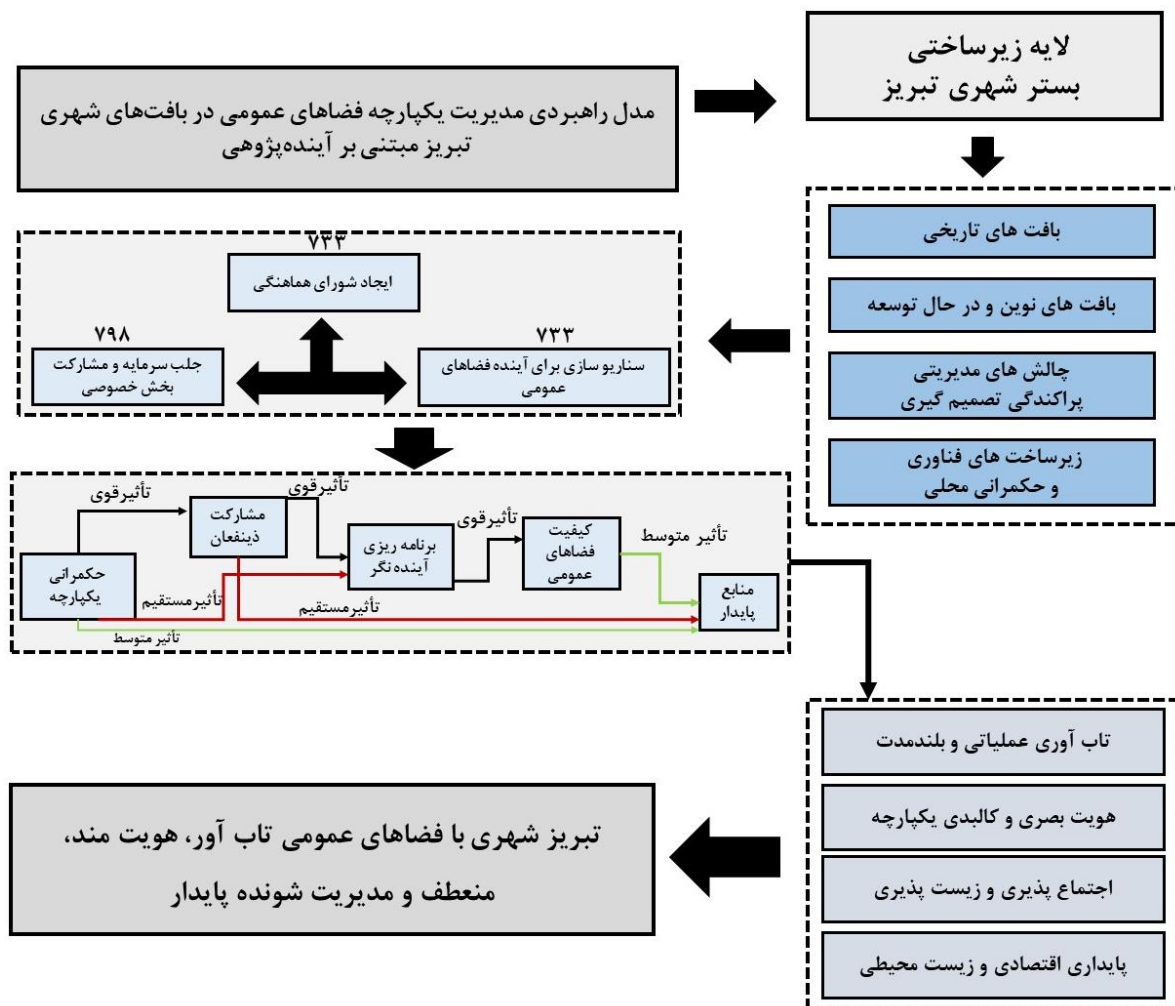
(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

با توجه به این که نرم‌افزار برای محاسبه اثرهای غیرمستقیم، ماتریس را چندین بار به توان می‌رساند، جمع اثرگذاری و اثرپذیری‌های غیرمستقیم، به اعداد چندرقمی می‌رسد و مقایسه آن با اثرهای مستقیم دشوار می‌شود. برای رفع این مشکل، نرم‌افزار جدولی از سهم عوامل بر اساس اثرهای مستقیم و غیرمستقیم را در مقیاس ده‌هزار ارائه می‌دهد. به این ترتیب، مجموع اثرگذاری و اثرپذیری‌ها به عدد ده‌هزار محاسبه شده و سهم هر یک از عوامل از این عدد، نمایانگر سهم آن‌ها در کل سیستم است. جلب سرمایه و مشارکت بخش خصوصی با تأثیرگذاری ۷۹۸ بیشترین سهم را در اثرگذاری مستقیم دارد، همچنین مؤلفه جلب سرمایه و مشارکت بخش خصوصی با تأثیرگذاری ۶۶۰ بیشترین سهم را در اثرگذاری غیرمستقیم به خود اختصاص می‌دهد. همچنین تقریباً تمامی مؤلفه‌های کلیدی که در اثرگذاری مستقیم شناسایی شده‌اند، با اندکی جابه‌جایی در اثرگذاری غیرمستقیم نیز تکرار شده‌اند.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، باهدف تدوین مدل راهبردی آینده‌نگر برای مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی شهر تبریز، پنج مؤلفه کلیدی حکمرانی یکپارچه، مشارکت ذی‌نفعان، برنامه‌ریزی آینده‌نگر، کیفیت فضای عمومی و منابع پایدار مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های تحلیلی با استفاده از روش‌شناسی ترکیبی دلفی و تحلیل ساختاری در نرم‌افزار میک‌مک نشان داد که سیستم مدیریت فضاهای عمومی در تبریز، از ناپایداری نسبی برخوردار است و در وضعیت انتقالی قرار دارد. در این میان، مؤلفه‌های «جلب سرمایه و مشارکت بخش خصوصی»، «ایجاد شورای هماهنگی بین‌سازمانی» و «سناریوسازی برای آینده فضاهای عمومی» به‌عنوان مؤثرترین عوامل کلیدی شناسایی شدند که هم در اثرگذاری مستقیم و هم غیرمستقیم نقش پیشران داشته‌اند. نتایج این تحقیق از یک‌سو، هم‌راستایی قابل‌توجهی با یافته‌های پژوهش‌های قبلی دارد. تأکید بر ضرورت حکمرانی یکپارچه و مشارکت ذی‌نفعان، تأییدی بر مطالعاتی است که بر شکاف‌های مدیریتی و خلأ پژوهشی برنامه‌ریزی (مانند دویونفوردن و همکاران، ۲۰۲۱) و لزوم رویکرد چندوجهی (برسان و همکاران، ۲۰۲۴) اشاره کرده‌اند. همچنین، شناسایی کیفیت فضای عمومی (شامل: سرزندگی، دسترسی و امنیت) به‌عنوان یک مؤلفه تأثیرپذیر، یافته‌های پژوهش‌هایی را که بر ارتباط قوی مؤلفه‌های کالبدی و غیرکالبدی با زیست‌پذیری (سعیدی و همکاران، ۱۴۰۴) و اجتماع‌پذیری (محمدزاده بلالمی و همکاران، ۱۴۰۲) تأکید دارند، بازتاب می‌دهد. از سوی دیگر، نوآوری اصلی این پژوهش در ارائه یک چارچوب عملیاتی و یکپارچه است

که با ادغام ابعاد پراکنده شناسایی شده در ادبیات پیشین (مانند: تاب‌آوری، هویت و مدیریت) در قالب یک سیستم تعاملی و با به‌کارگیری روش‌شناسی آینده‌نگر (افق ۸ساله و تحلیل اثرات متقابل)، تلاش کرده است تا خلأ یک مدل راهبردی انعطاف‌پذیر و قابل اجرا را پر کند. این مدل با تمرکز بر شناسایی عوامل محرک و کلیدی مانند مشارکت بخش خصوصی و سناریوسازی، گامی فراتر از تحلیل وضعیت موجود برداشته و ابزاری برای برنامه‌ریزی ارائه می‌دهد. بر این اساس این پژوهش با محدودیت‌هایی نیز روبه‌رو بوده است. تمرکز بر شهر تبریز اگرچه به دلیل چالش‌های مدیریتی آن ارزشمند است، اما تعمیم‌پذیری مستقیم نتایج به همه شهرهای ایران نیازمند مطالعات تطبیقی بیشتر است. همچنین، اگرچه از نظر خبرگان برای افزایش اعتبار استفاده شد، اما ماهیت ذهنی تکنیک دلفی و تکیه بر اجماع می‌تواند تحت تأثیر دیدگاه‌های خاص قرار گیرد. در نهایت، این مدل راهبردی به‌عنوان چارچوبی مفهومی ارائه شده و موفقیت عملیاتی‌سازی آن در گرو تعهد سیاسی، تخصیص منابع و ایجاد سازوکارهای نهادی پایدار است که خود نیازمند پژوهش‌های آینده در حوزه اجرا و پایش می‌باشد. مدل راهبردی مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی در بافت‌های شهری تبریز مبتنی بر آینده‌پژوهی، در شکل شماره ۶ نشان داده می‌شود.

شکل ۶. مدل راهبردی مدیریت یکپارچه فضاهای عمومی در بافت‌های شهری تبریز مبتنی بر آینده‌پژوهی

(منبع: نویسنده، ۱۴۰۴)

منابع

ابرقویی فرد، ح؛ مطلبی، ق و منصوری، س.ا. (۱۴۰۲). «نظریه شکل خوب فضای عمومی» مروری انتقادی بر معیارهای شکل‌گیری فضای عمومی کارآمد. باغ نظر، ۲۰(۱۲۱)، ۳۷-۵۴.

https://www.bagh-sj.com/article_165708.html?lang=fa

پوردهقان، ح و حسنعلی، ف. (۱۴۰۴). ارزیابی مؤلفه‌های قابلیت‌های محیط در طراحی داخلی فضاهای عمومی با تکیه بر مبانی رفتار اجتماعی (مطالعه موردی: بررسی عمارت ارثیه قزوین). پژوهش‌های معماری نوین، 5(2)، 103-119.

https://arch.fatemiyezhshiraz.ac.ir/article_727100.html

جلالی، آ؛ پورجعفر، م، ر؛ صفوی، ع و رنجبر، ا. (۱۴۰۴). واکاوی تأثیرات تکنولوژی بر کیفیت‌بخشی فضاهای عمومی شهری در چارچوب شهرهای هوشمند؛ مورد مطالعاتی: ایران مال، تهران. مطالعات طراحی شهری ایران، ۱(۲)، ۱۸۳-۲۱۰.

https://journals.shirazu.ac.ir/article_7971.html?lang=en

سعیدی، ا.ح؛ ثقفی‌اصل، ا؛ حق‌لسان، م و پاکدل فرد، م.ر. (۱۴۰۴). تحلیل تعاملات میان گونه‌های مختلف فضاهای عمومی شهری و زیست‌پذیری در بخش مرکزی کلان‌شهر تهران. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۵(۵۸)، ۳۲۲-۳۴۳.

https://www.jgeoqeshm.ir/article_217835.html

عابدینی، ح؛ آیوزیان، س و دیبا، د. (۱۴۰۴). تفسیر نظام معنایی جاری در فضاهای عمومی شهرک اکباتان تهران بر مبنای تجربه زیسته ساکنان. نقش جهان - مطالعات نظری و فناوری‌های نوین معماری و شهرسازی، ۱۵(۳)، ۱-۲۲.

https://bsnt.modares.ac.ir/article_1024.html

کریمیان‌ششده، م؛ داسمه، ز؛ نصر، ط. (۲۰۲۴). تحلیل تأثیر طراحی فضاهای عمومی بر کیفیت زندگی شهری و تعاملات اجتماعی. پژوهش در هنر و علوم انسانی، ۸۶(۹)، ۸۳-۸۶.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2250775>

لاله‌پور، م؛ اسمعیل‌پور، م و سلطانی، ش. (۱۴۰۲). جایگاه شاخص‌های رشد هوشمند در توسعه بافت‌های شهری؛ مطالعه موردی: شهر مراغه. مهندسی جغرافیایی سرزمین، ۷(۴)، ۸۹۵-۹۱۲.

https://www.jget.ir/article_169404.html

محمدزاده بلالمی، س؛ قاسمی، م؛ نوروزی، م و نیک‌پور، م. (۱۴۰۲). سنجش وضعیت اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی شهری با تأکید بر عامل محصوریت (مطالعه موردی: میدان مرکزی شهر بم). معماری و شهرسازی پایدار، ۱۱(۱)، ۱۵۹-۱۷۶.

https://jsaud.sru.ac.ir/article_1975.html

محمدیان‌بیرق، م؛ شهماری اردجانی، ر؛ حسنی‌مهر، س، ص و پورشیخیان، ع.ر. (۱۴۰۴). تأثیر مدیریت یکپارچه شهری بر زیست‌پذیری شهر تبریز: شناسایی راهکارها و تحلیل تأثیرات آن. اقتصاد و برنامه‌ریزی شهر، ۶(۲)، ۱۳۴-۱۱۴.

https://www.juep.net/article_220845.html

نظریان، ا و شوهانی، ن. (۱۳۹۰). توانمندسازی نظام مدیریت شهری بر اساس الگوی شهر شهروندمدار در ایلام. مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۶(۱۶)، ۱۳۴-۱۵۱.

<https://www.sid.ir/paper/384354/fa>

یزدانی، م.ح؛ عبدالهی‌فرد، ا؛ ولایتی، ش و سعیدی‌زارنجی، س. (۱۴۰۲). اثر انواع هنر عمومی در فضاهای شهری بر نشاط درک‌شده بانوان شهر اردبیل. فصلنامه مطالعات شهری، ۱۲(۴۸)، ۵۵-۶۸.

<https://www.sid.ir/paper/1362581/fa>

References

- Araldi, A., & Fusco, G. (2025). Multi-Level Street-Based Analysis of the Urban Fabric: Developments for a Nationwide Taxonomy. *Geographical Analysis*, 57(2), 270-301.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/gean.12416>
- Berghauer Pont, M., & Haupt, P. A. (2023). Spacematrix: space, density and urban form.
https://www.researchgate.net/publication/351049141_Spacematrix_-_Space_Density_and_Urban_Form
- Bressane, A., Loureiro, A. I. S., Medeiros, L. C. D. C., Negri, R. G., & Goulart, A. P. G. (2024). Overcoming Barriers to Managing Urban Green Spaces in Metropolitan Areas: Prospects from a Case Study in an Emerging Economy. *Sustainability* (2071-1050), 16(16).
<https://openurl.ebsco.com/openurl?sid=ebsco:plink:scholar&id=ebsco:gcd:179352500&crl=c>
- Carmona, M. (2021). Public places urban spaces: The dimensions of urban design. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315158457>
- Daft, R. L. (2020). Management (14th ed.). Cengage Learning.
<https://www.cengage.com>
- De Abreu, F. M., Seck, M., Pinheiro, F. V., & Estadieu, G. (2024). Macau Cultural Tapestry: Unravelling a City's Visual Identity Through Its Patterns and Textures—Digital Archive and Mapping. In *Perspectives on Design and Digital Communication V: Research, Innovations and Best Practices* (pp. 133-167). Cham: Springer Nature Switzerland.
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-76156-0_7
- Duivenvoorden, E., Hartmann, T., Brinkhuijsen, M., & Hesselms, T. (2021). Managing public space—A blind spot of urban planning and design. *Cities*, 109, 103032.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264275120313809>
- Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. MIT press.
<https://mitpress.mit.edu/9780262581080/the-structural-transformation-of-the-public-sphere/>
- Habitat, U. N. (2019). The strategic plan 2020-2023. <https://apo.org.au/node/276641>
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Random House.
<https://www.scielo.br/j/rbeur/a/GLmp6hWFCBFWgNSmJhYDN8L/?format=pdf&lang=pt>
- Jiménez-Caldera, J., Durango-Severiche, G. Y., Pérez-Arévalo, R., Serrano-Montes, J. L., Rodrigo-Comino, J., Caballero-Calvo, A. (2024). Methodological proposal for the inclusion of citizen participation in the management and planning of urban public spaces. *Cities*, 150, 105008.
<https://www.scielo.br/j/rbeur/a/GLmp6hWFCBFWgNSmJhYDN8L/?format=pdf&lang=pt>
- Niitamo, A. (2021). Planning in no one's backyard: municipal planners' discourses of participation in brownfield projects in Helsinki, Amsterdam and Copenhagen. *European Planning Studies*, 29(5), 844-861.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654313.2020.1792842>
- Pandey, B., & Ghosh, A. (2023). Urban ecosystem services and climate change: a dynamic interplay. *Frontiers in Sustainable Cities*, 5, 1281430.
<https://www.frontiersin.org/journals/sustainable-cities/articles/10.3389/frsc.2023.1281430/full>
- Proutsos, N. D., & Solomou, A. D. (2025). Urban Green Spaces as an Effective Tool to Regulate Urban Climate and Biodiversity: Current Research and Challenges. *Land*, 14(3), 497.
<https://www.mdpi.com/2073-445X/14/3/497>

- Robbins، S. P.، & Coulter، M. (2021). *Management* (15th ed.). Pearson.
<https://www.pearson.com>
- Ronael، M.، & ERTEKİN، G. D. O. (2025). Public spaces for future cities: Mapping urban resilience dimensions in place-based solutions. *Sustainable Cities and Society*, 106870.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2210670725007437>
- Rossi، S.، Harsia، E.، Kajosaari، A.، & Kytta، M. (2025). The citizens have participated—what now? An action research study of factors impacting the use of participatory citizen knowledge in planning processes. *European Planning Studies*, 33(1), 124-146.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2024.2416001>
- Sjögren، M. (2021). Balancing the ideals of public participation: Discursive legitimation strategies of a disputed practice. *Journal of Language and Politics*، 20(2)، 304-324.
<https://www.jbe-platform.com>
- Yang، S.، Zhan، Q.، Zhang، K.، & Paryzat، H. (2024). Urban Texture Identification and Characteristic Analysis Based on Percolation Theory—A Case Study of the Second Ring Road Area in Wuhan City. *Land*, 13(5), 717.
<https://www.mdpi.com/2073-445X/13/5/717>
- Zamanifard، H.، Alizadeh، T.، & Bosman، C. (2018). Towards a framework of public space governance. *Cities*، 78، 155-165.
<https://www.researchgate.net>